Sivil Direnişin Temelleri

Sivil Direniş Serisi

Direniş Hareketi
Halk Matbaası

Sivil Direnişin Temelleri

Yayın/Basım: Direniş Hareketi Halk Matbaası

Birinci Baskı: Temmuz 2025

Editörün Notu

Bu kitapçık, Michael Beer tarafından kaleme alınan "21. Yüzyılda Sivil Direniş Taktikleri" isimli kitaptan alınan bir bölümü içermektedir. Bu kitabın tamamına erişmek için Uluslararası Şiddetsiz Çatışma Merkezi (ICNC) tarafından oluşturulan kitap serisini inceleyebilir.

İçerik Bölümü

1- Önsöz
2- Sivil Direnişi Tanımlamak
3- Değişim Mekanizmaları
4- Tarihsel Örnekler
5- Sivil Direnişin Bileşenleri
6- Evrensellik ve Bağlam

Birinci Bölüm

Önsöz

Geniş çaplı siyasi çatışmalar seçim, parlamento ve mahkeme süreçleri gibi rutin ve yasal çözüm süreçleri içerisinde meydana gelebilir.

Çatışmalar kitlesel doğrudan eylem yoluyla, şiddete dayalı yıkıcı (örneğin gerilla savaşı) biçimde veya şiddetsiz çekişme (örneğin grevler veya gösteriler) biçiminde de yürütülebilir.

Hem şiddet içeren hem de şiddetsiz mücadeleler, amaçlarına ulaşmak için sosyal, ekonomik, politik, psikolojik ve fiziksel basınç uygular.

Silahlı veya şiddetli direnişin tersine, sivil direnişin temel yapı taşları şiddetsiz taktiklerdir.

İkinci Bölüm

Sivil Direnişin Tanımı

Sivil direniş, örgütlü taban hareketlerinin şiddet tehdidi veya kullanımı olmaksızın, algılanan adaletsizlikle mücadele etmek için grevler, boykotlar, gösteriler, işbirliği yapmama, öz-örgütleme ve yapıcı direniş gibi çeşitli şiddetsiz taktikleri kullandığı kurumlar-ötesi bir çatışma yürütme stratejisidir.

Bu tanım, şiddetsiz taktiklere daha geniş bir çerçeveden bakmamıza yardımcı olur. Mesela, sivil itaatsizlik gibi kendine özgü bir taktik genelde sivil direnişle eşdeğer olarak görülür.

Adaletsiz olduğu düşünülen yasaların ihlal edildiği bu taktik, politik hedefe ulaşmak için yapılan daha büyük bir sivil direnişin sadece küçücük bir parçasıdır.

Boykotlar, sokak tiyatrosu ve açlık grevleri gibi diğer pek çok şiddetsiz taktik hükümet faaliyetlerini aksatmaya yöneliktir ancak yasa dışı olmak zorunda değildir.

Bağlam önemlidir ve kullandığımız sivil direniş tanımı, eylemlerin kurumlar-ötesi doğasına vurgu yaparak bunu yakalamaya çalışır. Sivil direniş farklı bağlamlarda halk gücü, şiddetsiz mücadele, şiddetsiz kitlesel eylem, şiddetsiz çatışma ve politik meydan okuma gibi çok başka isimlerle de adlandırılır.

Sivil direnişin gücü askerler, memurlar veya insanlar itaat etmeyi reddettiğinde yöne tenlerin artık yönetemez hale gelecekleri ve iktidardan düşebileceklerine ilişkin basit gerçekliğe dayanır. Sivil direnişi durdurmak için karşı tarafın başvurduğu tipik hareket, fiziksel ve zorlayıcı baskıdır.

Bununla birlikte araştırmalar, silahlı veya şiddete dayalı direnişle kıyaslandığında sivil direnişe karşı kullanılan baskının genelde hükümete geri teptiğini ve kamu hizmeti, polis veya ordu gibi toplumun kilit kesimlerinde sadakatin yön değiştirmesini ve hatta taraf değiştirmeleri tetikleyerek hareketin güç

kazanmasına yardımcı olduğunu ve bunun da hükümetin gücünü azalttığını gösteriyor.

İşbirliğinden çekilmek ve rızayı geri çekmek, şiddet kullanmaksızın rejim destekçilerinin iradelerini etkilemek ve taraf değiştir melerini sağlamak sivil direnişin en önemli özellikleridir.

Şiddet içeren kolektif eylemler veya yerleşik kurumlar içinde gerçekleşen yasama süreçleri, hükümet tarafından yapılan düzenlemeler, mahkemeler veya seçimler gibi gün delik politikaların parçası haline gelen eylemler, zaman zaman şiddetsiz kampanyalarla iç içe veya eş zamanlı yürütülse de sivil direniş taktiği olarak kabul edilmez.

Üçüncü Bölüm

Değişim Mekanizmaları

Dönüşüm, uyum gösterme, zorlama ve çözülme başarıya ilişkin çıktılar arasındadır.

■ Dönüşüm, karşıtın, hareketin hedeflerini ve mantığını tamamen kabul etmesidir.

■ Uyum gösterme, karşıtın, kazanç/kayıp hesabı yaparak hareketin taleplerini kısmen kabul etmesidir.

■ Zorlama, sadakat değişimleri ve taraf değiştirmeler nedeniyle karşı tarafı ayakta tutan desteklerin azalması sonucunda hareketin taleplerine teslim olmaktır.

■ Çözülme, halkın yeni hükümeti desteklemesi ve eski hükümete verilen desteğin tükenmesi durumunda gerçekleşir.

■ Geri çekilme, karşı taraf çekip gittiğinde ve alanı, en azından geçici olarak harekete devrettiğinde gerçekleşir.

Uyum gösterme, zorlama ve çözülme, toplumdaki güç dengelerinin farklı düzeylerde değişmesinin sonuçlarıdır. Sivil direniş, şu temel anlayışa dayanır:

“tüm yönetimlerin gücünün kaynağı toplumdur ve toplumun üyeleri tarafından verilen desteğe, işbirliğine ve itaate dayanır.”

Sivil direniş karşı tarafı ikna etmeye çalışırken, halk gücünü mümkün olduğunca toplumun kilit alanlarına verilen sosyal destek, işbirliği ve itaatin geri çekilmesi ve sonlandırılması için kullanmaya odaklanır.

Dördüncü Bölüm

Tarihsel Örnekler

Diktatörleri sivil direnişle devirme konusunda Polonya’da (1980’ler) Dayanışma Hareketi (Solidarność), Sovyetler Birliği’nde ulusalcı hareket (1990’lar), Güney Afrika’da Ayrımcılık Karşıtı hareket (1980’ler) örnek verilebilir.

Son 200 yıl içinde kısmen başarılı olmuş küresel şiddetsiz insan hakları ve bağımsızlık hareketlerine kadın hakları, lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve queer (LGBTQ)

hakları, çalışanların hakları, engelli hakları, yerli hakları ve çeşit çeşitli çevre meselesi örnek verilebilir.

Çin'de Tiananmen Meydanı ayaklanması (1989), Nijer Deltası'nda Ken Saro Wiwa tarafından yürütülen çevre ve azınlık hakları kampanyası (1995) ve Zimbabve demokrasi hareketi (2010'lar), başarısız şiddetsiz kampanya örnekleridir. Bu sivil direniş örnekleri içinde yer aldıkları toplumlarda yeterli desteği ya da rızayı alamayan yöneticilerin ve çoğunluğu esas alan kültürün ne kadar kırılgan olduğunu gösteri

Beşinci Bölüm

Sivil Direnişin Bileşenleri

Sivil direniş karmaşıktır. Genellikle, karmaşık toplumlarda etkileşim içinde olan çok sayıda insanın ve kurumların değişen ihtiyaçları, çıkarları, karşılıklı bağımlılıkları ve değerleri ile ilgilidir. Sivil direnişi anlaşılabilir

parçalara ayırmanın bir yolu, çatışmayı aşamalarına bölmektir. Sivil direnişi (şiddet içeren direnişte de olduğu gibi) anlamanın başka bir yolu ise ortak bileşenlere bakmaktır.

Bu bileşenler Tablo 2'de tanımlanmıştır ve sivil direnişi üç katmana böler: eylemler, kampanyalar ve hareketler. Bu katmanlar, sivil direniş içindeki taktikler ve diğer ortak unsurlar arasındaki ilişkiyi gösterir.

Bu da bir taktiği, sivil direnişin diğer bileşenlerinden ayırmamıza ve daha net biçimde tanımlamamıza olanak tanır. Sivil direnişin üç katmanı aynı zamanda, farklı hedef kitlelere yönelik antrenmanlar ve eğitimler için de yararlı bir kılavuzdur.

Direniş Katmanı	Amaç/Sonuç	Araçlar	Kendine Özgü Süre
Eylem	Sınırlı(Taktiksel) Hedefler	Taktik	Saatler ve Günler
Kampanya	Amaçlar	Strateji	Aylar ve Yıllar
Hareket	Vizyonlar	Genel Strateji	Yıllar ve On Yıllar

Sivil Direnişin Bileşenleri Hakkında Bir Tablo

Taktikler

Pasifliğin, rutin eylemlerin ve kurumsal süreçlerin aksine şiddetsiz eylem, sivil direnişin temelidir. Taktikler ya da yöntemler “silahlara” benzer ve “kendine özgü pek çok farklı eylem biçimleridir”.

Taktiklerin en doğru biçimde belirli bir hedefe ulaşmak için uygulanan meseleye özgü yöntemler olarak tariflenebilir. Cezaevinde, daha iyi gıdaya erişim ya da ziyaret hakkı talebiyle yapılan açlık grevi bir taktiktir çünkü bu belirli bir eylemdir ve amacı vardır.

Endonezya, Cakarta’da Doğu Timorlu öğrenciler 1993’ten 1996’ya kadar kendi kaderlerini tayin hakkı talebiyle parmaklıklara tırmanarak ABD, İsveç, Fin, Rus ve diğer büyükelçiliklerin arazilerine girdiler. Endonezya’nın bu arazilere girişler nedeniyle tutuklama işlemi yapabilmesi için büyükelçiliklerin onayı gerekiyordu.

Öğrencilerin taktiksel hedefleri, seri halde ve sürekli işgallerle, kendi kaderlerini tayin hakkı taleplerinin Endonezya'da ve küresel çapta görünür olmasını ve desteklenmesini sağlamaktı. Sivil direnişi benimseyenler, genellikle "yöntem" yerine "taktik" terimini kullanırlar.

"Taktik" aynı zamanda çoğu sosyal ve siyasal bilimci tarafından sınırlı bir ölçekteki eylem biçimlerini tanımlamak için kullanılan standart bir terimdir. Araştırma ve eğitim alanları için "yöntem" ve "taktik" arasındaki farklara bakmak anlamlı olsa da "yöntem" kelimesinin birçok bağlamda kullanılması, çok genel ve çelişkili anlamlara sahip olduğu için insanların sivil direnişi anlama sının önünde bir engeldir. "Şiddetsiz taktikler" terimi pek çok bağlamda tamamen "yöntem" anlamına gelirken bazı başka durumlarda, bu kitapta olduğu gibi, yöntemler ve taktikler bir birinin yerine kullanılır.

Bir Taktiğin Süresi

Bir taktiğin süresi hedefe bağlıdır ve bu nedenle, bağlama göre değişir. Yürüyüş ya da ölü taklidi yapmak gibi taktikleri uygulamak zaman, kaynak ve çaba gerektirir ve çoğu zaman da risklidir. Genellikle ifade taktikleri ve müdahale yöntemlerinin çoğu kısa ömürlüdür ve dakikalar ile günler arası sürer. Bu nedenle farklı hareket aktörleri kısa süreli ve seriler halinde ya da aşama aşama ilerleyen yöntemler kullanır. 1980'lerde

Filistinlilerin işgal altındaki topraklarda kendi bayraklarını taşımaları gibi taktiklerin süreleri çok farklıydı ve seri halinde, belki de binlerce kez uygulandı. Bu taktiğin kendi içindeki hedefi, Filistin bayrağının taşınmasını yasaklayan, adaletsiz bir yasayı çiğnemekti. Diğer hedefi de İsrail'i sembolik protestolara karşı silahlı kuvvetleri kullanmaya zorlamak, yasağı uygulamaya ilişkin kaynakların tükenmesini sağlamak ve buna yönelik kolektif iradeyi sona erdirmekti.

Boykot ve grev gibi ihmali taktikler bazen daha sürdürülebilir olur ve uzun süre devam edebilir. 18. yüzyılda, Amerikan sömürgelerinde yaşayanlar, İngilizlere beş ay boyunca vergi vermedi. Vergi vermeme kampanyası, İngilizlerin vergiyi yürürlükten kaldırmasıyla sona erdi.

Başka pek çok vergi vermeme eylemi yıllarca sürdü. Şiddetsiz taktiklerin çoğu kampanyalarla bağlantılı olarak uygulanırken bazı taktikler ise herhangi bir kampanya hedefi ve kampanya stratejisi olmaksızın hayata geçirilir. Koordine edilmemiş bu taktikler, hareketin stratejik olarak planladığı diğer eylemlerinden bağımsız olarak, kendi başlarına bir şey yapma arzusundaki müttefikler tarafından uygulanır.

Bazı yöntemlerin etkili biçimde hayata geçirilmesi, bunlar üzerinde yıllarca çalışmayı ve antrenman yapmayı gerektirebilir. Örneğin boykotlar, sivil itaatsizlik, grevler ve oruçlar üzerine yayınlanan kitaplar vardır.

Kampanyalar

Sivil direniş kampanyaları, belirli ve uzun erimli politik ve sosyal değişim hedefine ulaşmak için şiddetsiz taktiklere ve şiddetsiz örgütlenmeye başvurur. Kampanyaların süreleri genellikle altı ay ile iki yıl arası değişir.

Hindistan'daki Tuz Satyagrahası (1930-31), 12 Mart 1930 tarihinde Umman Denizi kıyısındaki Dandi kasabasına yapılan tuz yürüyüşü ve ardından gelen birkaç yürüyüşle birlikte tuz işletmelerini işgal girişimlerinden oluşan bir kampanyaydı. Kampanya aynı zamanda, ülke çapında sivil itaatsizlik çağrısı yaptı ve halkı İngiliz mallarını boykot etmeye çağırdı. Yaklaşık bir yıllık bu süreç Gandhi'nin, İngiltere'nin Hindistan Genel Valisi Lord Irwin ile müzakerede bulunması ve 5 Mart 1931'de iki ülke arasında resmi ateşkes imzalanmasıyla sona erdi.

Gandhi'nin kampanyasının iki kazanımı oldu. Deniz kıyısındaki kitlesel sivil itaatsizlik sonucunda tuz vergisi kaldırıldı ve İngilizler,

Hintlilerle eşitliği meşrulaştıracak biçimde müzakere etmeye zorlandı.

Şiddetsiz direnişin bazı taktikleri o kadar etkilidir ki bir kampanyayla güçlü biçimde özdeşleştirilirler. Kampanyaların temel teknikleri, "tanımlama yöntemleri" merkeze alınarak inşa edilir.

Örneğin, Koreliler, ülkenin gelişmesinin önündeki en büyük engeli siyasi yolsuzluklar olarak tanımladılar. Sivil toplum örgütleri, milletvekilliğine adaylıkları uygun olmayan, yolsuzluğa bulaşmış adayların bir listesini oluşturdu ve yolsuzluğa bulaşmış yetkililerin görevden uzaklaştırılması için halkın da desteğini alarak şiddetsiz bir kampanya örgütlediler.

Brezilya'da topraksız köylülerin, geçinmek için gerekli ihtiyaçlarını karşılamak ve doğal kaynaklara eşit erişim amacıyla kampanya yaparken, öncelikli yöntemleri işgal oldu.

Çok sayıda şiddetsiz taktiği kullanmak, başarılı bir şiddetsiz kampanya yürütmek için tek başına yeterli değildir. Diğer başka şeylerle birlikte aşağıdakilere odaklanan bir strateji gerekir:

- **Çok sayıda insanın sürekli katılımı**
- **Baskı karşısında dayanıklılık**
- **Karşı tarafın destek ağlarının etkili biçimde hedef alınması**
- **Aşağıda belirtilen 6 stratejik ilkeye bağlılık,**
  - **Stratejik planlama**
  - **Birlik,**
  - **Şiddetsiz disiplin**
  - **Katılımın artması**
  - **Baskının yönetilmesi**
  - **Müttefikler lehine karşı taraftan ayrılmalar olmasının kolaylaştırılması**

Hareketler ve Büyük Strateji

Sivil direniş hareketi, toplum için benzer vizyonu hayata geçirmeyi amaçlayan kampanyalar bütünüdür. Pek çok hareketin esaslı bir başarıya ulaşabilmesi yıllar alabilir. Sadece birkaç kampanya bütünüyle merkezi olarak yürütülür. Diğerleri ise coğrafi olarak farklı yerlerde bulunan, hareketin fikir önderleri tarafından belirlenen genel hedefler ve talimatlara göre hareket eden özerk yerel gruplardan oluşabilir.

Burma demokrasi hareketi (1990'lar), Doğu Timor bağımsızlık hareketi ve Polonya'daki Dayanışma hareketi bunlara bazı örneklerdir. Güney Afrika'da ayrımcılık karşıtı mücadele, günümüz küresel çaptaki çevre adaleti hareketi ve çeşitli Arap Baharı hareketleri, daha gevşek biçimde koordine edilen sivil direnişlere örnek olarak verilebilir.

Büyük strateji, kampanyaları koordine etmek ya da en azından kendi içinde karşılıklı desteği en üst seviyeye çıkarmayı ve iç çatışmayı

azaltmayı amaçlayan politikalar oluşturmak için gereklidir. Örneğin, çeşitli ülkelerdeki kadınların oy hakkı hareketleri genellikle karşı karşıya getiren (zorlayıcı karakterde) taktikleri kullananlarla yapıcı (iknaya yönelik) taktikler ve yasal yöntemleri uygulayanlar arasında bölünmüştür. Hareket içindeki farklı vizyonlar da çatışma doğurur.

1990'larda Burma'da, Burmalıların (çoğunluğu oluşturan etnik grup) askeri yönetime son verilmesi istekleri demokrasi talebine dayanırken, etnik azınlıklar özerklik ve ademi merkeziyetçi etnik yönetim istedikleri için askeri yönetime son verilmesini istediler. Büyük strateji, hareketler için sürekli bir referans noktasıdır.

Özellikle harekete katılımların çok hızlı arttığı ya da iç çatışmaların ortaya çıktığı zamanlarda işe yarar. Hareketler, hangi stratejilerin ve taktiklerin kullanılacağı, neye öncelik vermeleri gerektiği, kampanya adımlarının sıralamasının nasıl koordine

edileceği konusunda büyük stratejilerine başvururlar. Büyük stratejiyi belirlemiş olmak bazen de, özellikle harekete gelen destek azaldığında veya baskının yoğun olduğu süreçlerde aktivistlere, vizyon konusundaki anlaşmazlıkları azaltmakta yardımcı olur.

Sivil direniş hareketleri sıklıkla dışarıdan müttefiklerle ve hatta bazen de özerk silahlı unsurlarla birlikte var olurlar. Böylesi koşullarda şiddetsiz hareketlerin stratejilerini başarılı biçimde koordine etmeyi, müttefikleriyle müzakerede bulunmayı ve uzlaşmayı, şiddetsiz duruş geliştirmeyi veya korumayı hedefledikleri uygulanabilir bir büyük strateji geliştirmeleri gerekir.

1990'larda Aung San Suu Kyi'nin liderliğindeki Ulusal Demokrasi Ligi (National League for Democracy) Burma'nın merkezinde, askeri rejime karşı şiddetsiz direniş yürütüyordu. Eşzamanlı olarak etnik azınlıklar Ulusal Demokratik Cephe (National Democratic Front) altında ülkenin çeperlerinde rejime karşı silahlı

direnişe başladı. Sürgündeki yönetim, uluslararası alanda Burma Birliği Ulusal Koalisyon Hükümeti (National Coalition Government of the Union Burma) olarak adlandırıldı. Nihai olarak Burma Birliği Ulusal Konseyi (the National Council of the Union of Burma) bu farklı muhalif gruplar arasında koordinasyon işlevi gördü.

Burmalı muhaliflerinin büyük stratejisinin iki temel gerekliliği vardı;

1. Şiddetsiz kampanyalara şiddet unsuru karışmamasını sağlamak için coğrafi, demografik ve örgütsel ayrıştırma yapmak.
2. Eşzamanlılığı ve işbirliğini en üst düzeye çıkarmak için çeşitli muhalif gruplar arasındaki koordinasyonu sürdürmek.

Altıncı Bölüm

Evrensellik ve Bağlam

Sivil direniş tüm toplumlarda yapılır ancak bağlama göre büyük, gözlemlenebilir farklılıklar

gösterir. Örneğin sivil itaatsizliğin nasıl kullanıldığı, karşı çıkılan yasalara veya yerleşik normlara bağlı olarak büyük ölçüde değişir.

Singapur'da sakız çiğneme, Güney Afrika'da Apartheid döneminde farklı etnisiteden bireylerin birlikte yüzmesi, Fas'ta Ramazan'da gündüz zamanı kamusal alanda yemek yeme ya da kendi bağlamlarında birer sivil itaatsizlik davranışı iken başka yerlerde alışılagelmiş ve önemsiz hareketler olarak görülür.

Bununla birlikte zamandan, kültürden, inanç sisteminden ve konumdan bağımsız olarak, karşı taraftakilerin davranışlarında bir değişikliğe neden olmak için hayata geçirilen bu eylemlerin ortak kalıpları vardır. Tıpkı fiziksel evreni anlamak için atomlar ve kuarkların gerekli olması gibi sivil direnişi ve pek çok modern çatışmayı anlamak için şiddetsiz taktikler önemlidir.

Sivil direnişle ilgili çok sayıda kavramı inceledikten sonra şimdi artık şiddetsiz taktiklere daha derinlemesine bakabiliriz